

ЗАСІБ БОРОТЬБИ З ФАЛЬСИФІКАЦІЄЮ — ПРАВИЛЬНЕ МАРКУВАННЯ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

У статті висвітлено проблему правильного маркування харчових продуктів для унеможливлення уведення в оману споживачів з урахуванням сучасних вимог до простежуваності під час виробництва і запровадження НАССР на виробництві.

16 травня 2008 року Україна набула повноправного членства у Світовій організації торгівлі (СОТ) і стала частиною глобального ринку, який охоплює 95% світової торгівлі.

Головною передумовою конкурентоспроможності в межах СОТ є висока якість продукції. Конкурентоспроможною на світовому ринку може бути продукція, розроблена і виготовлена згідно з міжнародними та європейськими стандартами. Саме тому одним з пріоритетних напрямів діяльності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України є забезпечення розвитку національної системи стандартизації та її гармонізація із системами стандартизації Європейського Союзу (ЄС). На сьогодні у світі налічується понад 700 тис. чинних стандартів, у Європі — близько 17 тис. стандартів і 3 тис. директив.

У ЄС питання якості та безпеки продукції регулюються, крім стандартів, директивами (постановами, рішеннями), які є обов'язковими для виконання для всіх держав-членів ЄС. Після прийняття будь-якої директиви всі держави-учасниці ЄС коригують національні стандарти так, щоб вони не суперечили європейським директивам і стандартам. Як правило, в законодавчих актах встановлюються лише загальні правила. Конкретизація законодавчо встановлених вимог міститься у нормативно-технічних документах.

За останні роки в Україні впроваджено велику кількість національних стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими вимогами. Ці роботи були профінансовані як державою, так і провідними міністерствами та відомствами.

Президент України підписав Закон від 05.06.2014 за № 1315-УІІ «Про стандартизацію», який набув чинності 04.01.2015 року. Так, теоретично відтепер обов'язковими до виконання мають бути технічні регламенти, а національні стандарти — добровільними. Але оскільки технічні регламенти є запровадженими лише для промислових товарів, і ще не допрацьовані для харчової галузі, то виробники харчових продуктів мають працювати згідно з добровільно обраним документом. Це може бути: національний стандарт (ДСТУ, ДСТУ ГОСТ), національний стандарт, гармонізований з міжнародним (ДСТУ ISO), з європейським (ДСТУ EN), міждержавний стандарт (ГОСТ), технічні умови (ТУ У) тощо. Але, зробивши вибір, виробник має обов'язково дотримуватися викладених у документі вимог.

Законом визначено правові та організаційні засади національної стандартизації, спрямовані на приведення її у відповідність до європейської моделі, а також викладено вимоги до утворення єдиного національного органу зі стандартизації. Зокрема, до повноважень національного органу стандартизації Законом передано: організацію та координацію діяльності у сфері стандартизації; затвердження програми робіт із стандартизації, прийняття та скасування національних стандартів, утворення технічних комітетів стандартизації (ТК), припинення їх діяльності, представлення інтересів України в міжнародних та регіональних організаціях стандартизації та співробітництво з національними органами стандартизації інших держав. Відповідно до європейської практики такі функції виконує національний

орган стандартизації, що не є органом державної влади.

З метою удосконалення правових та організаційних засад національної стандартизації, законом запроваджено два рівні стандартизації залежно від суб'єкта стандартизації, який розробляє стандарти: національні стандарти, прийняті національним органом стандартизації, та стандарти й технічні умови, прийняті підприємствами, установами та організаціями; скасовано галузеву стандартизацію, у зв'язку з чим, протягом п'ятнадцяти років центральні органи виконавчої влади мають право у відповідних сферах діяльності та у межах своїх повноважень перевіряти, переглядати свої галузеві стандарти з метою переведення їх на національний рівень або на рівень підприємств чи скасовувати їх тощо.

Закон також передбачає **недопущення погодження проектів національних стандартів з державними органами** (з метою приведення процедури розроблення національних стандартів у відповідність до міжнародної та європейської практики; скасовано також державну реєстрацію технічних умов). Однак, для виконання вимог нового Закону необхідно буде внести зміни у низку законів та підзаконних актів, постанов і наказів, у яких подано процедуру погодження нормативних документів.

Також законом чітко визначено: «Дія закону не поширюється на санітарні заходи безпечності харчових продуктів, ветеринарно-санітарні та фітосанітарні заходи, будівельні норми, лікарські засоби, стандарти медичної допомоги, бухгалтерського обліку, оцінки майна, освіти та інші соціальні стандарти, передбачені законодавством». Тобто, у національних стандартах та технічних умовах **усіх галузей харчової промисловості** не повинно бути показників безпечності, які встановлюють центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Можна буде лише робити посилання на відповідні документи, якими встановлені зазначені показники. На сьогодні уже розроблено і прийнято накази Міністерства охорони здоров'я України стосовно нормативів безпечності. Але вони набувають чинності у 2015 — 2016 роках. Тому виробники мають уважно стежити за набранням чинності таких документів.

Стосовно реєстрації ТУ. З огляду на п. 38 Закону України від 09.04.2014 за № 1193-УП «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру», поняття «незареєстровані ТУ» на сьогодні некоректне. У ДСТУ 1.3:2004 (розділ 6) подано правила позначення ТУ У. Зокрема, надано і складник номера — порядковий реєстраційний номер, що його надає власник ТУ (три знаки). Отже, фактично, реєструє ТУ У їхній власник і вони мають таку ж юридичну силу, як і будь-який документ суб'єкта господарюван-

ня, на якому є печатка і підпис власника. Тому під час сертифікації продукції користуються документами, відповідно до яких її можна ідентифікувати.

Хто перевіряє і гарантує відповідність ТУ законодавству? Правила перевіряння ТУ / змін до ТУ, а також правила внесення ТУ / змін до ТУ до Головного фонду технічних умов України та бази даних «ТУ України» визначено у СОУ КЗПС 74.9-02568182-002:2014 «Головний фонд технічних умов України та база даних «Технічні умови України». Загальні вимоги» (КЗПС — Кодекс захисту прав споживачів). У разі позитивних результатів перевіряння (за умови відповідності ТУ вимогам законодавства України, технічних регламентів, інших нормативно-правових актів та національних стандартів на конкретні види продукції) ТУ вносяться до «Головного фонду технічних умов України та бази даних «ТУ України» **на добровільних засадах за заявою власника ТУ**. Відповідність ТУ вимогам чинного законодавства України, технічних регламентів та нормативних документів засвідчується штампом «ПЕРЕВІРЕНО» та відміткою про облікування. Послуги з перевіряння технічних умов і змін до них виконують на підставі договорів між регіональним центром стандартизації, метрології та сертифікації й власником технічних умов.

Водночас запроваджено велику кількість гармонізованих стандартів на методи контролювання всіх аспектів безпечності харчової продукції — хімічної та біологічної, — зокрема стандарти щодо генетично модифікованих організмів (ГМО). Однак питання встановлення періодичності контролювання ГМО у харчових продуктах наразі в Україні не врегульоване, а маркування, відповідно до Постанови КМУ від 13.05.2009 № 468, — добровільне.

На підприємствах харчової промисловості важливим і актуальним є впровадження систем контролю якості продукції, а також системи НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points — аналіз ризиків і критичні контрольні точки). Проведена гармонізація з основоположними стандартами серій: ISO 9000, ISO 22000, ISO 14000.

Дуже гостро стоїть питання запровадження системи НАССР на виробництві. У Законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів» (від 23.12.1997 № 771/97-ВР, ст. 20) із 2005 року було обов'язково «застосовувати санітарні заходи та належну практику виробництва, системи НАССР та / або інші системи забезпечення та якості під час виробництва та обігу харчових продуктів». Більше того, в 2010 році постановою Головного санітарного лікаря України №20 було передбачено зменшення планових перевірок у суб'єктів, які запровадили НАССР на виробництві. І зараз, коли Україна підписала угоду про євроінтеграцію, вітчизняні виробники виходять на європейські ринки, питання розроблення і впровадження НАССР загострилося. Але все не

так критично! Наказ Міністерства аграрної політики України від 01.10.2012 № 590 «Вимоги щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР)» набув чинності у травні 2013 року. А в жовтні того ж року (наказ Мінагрополітики України №629) було затверджено план заходів щодо поетапного впровадження НАССР. Таким чином, остаточно усі суб'єкти господарювання, які вводять в обіг харчові продукти, повинні впровадити систему до 2016 року. Хорошим посібником і допомогою є ДСТУ-Н САС/RCP 1:2012 Продукти харчові. Настанови щодо загальних принципів гігієни (САС/RCP 1–1969, Rev. 4–2003, IDT).

Ураховуючи, що харчові продукти вживаються постійно, безпека здоров'я і життя людей, як мета стандартизації, не може бути забезпечена лише за допомогою застосування стандартів. Особливість харчової продукції полягає у тому, що її якість та безпечність, насамперед, визначаються якістю та безпечністю сировини.

Широке застосування у виробництві харчових продуктів добавок: консервантів, емульгаторів, барвників тощо, в тому числі і синтетичного походження, а також навіть незначне порушення технології виробництва створюють загрозу для здоров'я та життя населення. У цих питаннях пріоритет щодо надання дозволів на застосування, встановлення граничних норм використання і показників безпеки продукції належить, безперечно, органам виконавчої влади з питань охорони здоров'я. І тут необхідне чітке розмежування повноважень, оскільки методи випробування харчової продукції має встановлювати відповідний орган зі стандартизації, з огляду на створену достатню базу стандартів на методи випробувань, гармонізованих з міжнародними та європейськими вимогами.

Протягом останніх років український ринок заповнили харчові продукти сумнівної якості. Це, насамперед, обумовлено виробництвом харчових продуктів згідно з нормативною документацією, яка розроблена підприємствами. Є випадки, коли нові харчові продукти, виготовлені за класичною технологією, мають значно гірші властивості. Тим самим вводиться в оману населення України, суттєво підбивається попит на харчові продукти і руйнується громадська думка відносно традиційно високої якості вітчизняних харчових продуктів. Водночас було встановлено, що під час виготовлення продукції не-

рідко допускається порушення рецептур і недозволені заміни.

Як кожна людина у цивілізованому суспільстві має своє ім'я, адресу проживання, місце роботи тощо, так і кожен продукт повинен мати свою назву, містити на маркованні інформацію щодо виробника та інгредієнти, які входять до його складу. Одна з основних вимог Закону України «Про захист прав споживачів» — ідентифікувати продукцію, тобто виробники повинні надавати повну, точну, достовірну та необхідну інформацію щодо товару. У 2010 році в Україні прийнято Технічний регламент щодо правил маркування харчової продукції, який визначає основні вимоги до маркування з метою унеможливлення випуску недоброякісної продукції та встановлення цивілізованих правил конкурентної боротьби на споживчому ринку країни.

На сьогодні в Україні чинні стандарти, які пояснюють положення технічного регламенту:

- ДСТУ 4518:2008 Продукти харчові. Маркування для споживачів. Загальні правила;
- ДСТУ OIML R 79:2012 Товари фасовані. Вимоги до маркування;
- ДСТУ OIML R 87:2012 Кількість фасованого товару в упаковках;
- ДСТУ 4260:2003 Тара і пакування спожиткові. Маркування. Загальні вимоги.

Безумовно виробникам треба надавати правдиву інформацію щодо товару. І навіть не зважаючи на те, що обов'язкову сертифікацію відмінено на більшість продуктів, один раз на рік варто проводити лабораторні перевірки своєї продукції. Кожен виробник, якому не соромно за якість свого товару, буде надавати повну, достовірну, правдиву та необхідну інформацію. І, як то кажуть, спати спокійно, коли на підприємство завітає комплексна перевірка. Адже, маючи «на руках докази» щодо правдивості інформації на маркованні, підприємство не отримає штрафних санкцій. Від цього виграють і виробники, і споживачі, які зрештою будуть робити свідомий вибір.

Звісно, держава не повинна втручатися у стратегічні плани компаній чи вказувати, що їм випускати. Однак, якість продукції непокоїть усіх. Ніколи не варто забувати, що ми всі є, насамперед, споживачами, і пам'ятати, що здоров'я — неоціненний скарб кожного. Виробники відповідають перед споживачами за свою працю, а їхня совість має стати гарантом якості та безпеки. Сподіваємося, що вихід із ситуації є, — це старанна праця і бажання кожного на своєму місці змінити, принаймні, щось на краще. ■

С. Кохан, провідний інженер відділу стандартизації, ДП «УкрНДНЦ проблем стандартизації, сертифікації та якості», м. Київ